

[Simulation of material and financial flows internal logistics systems with regeneration]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 640 (2009): 355-361.

Novikov, O. A., and Uvarov, S. A. *Logistika* [Logistics]. St. Petersburg: Biznes-pressa, 2000.

Rumiantsev, N. V. *Modelyrovanye hybkykh proyzvodstvenno-lohystycheskykh system* [Modeling of flexible production and logistics systems]. Donetsk: DonNU, 2004.

Shkolnyk, I. O., Boiarko, I. M., and Siurkalo, B. I. *Finansovyi menedzhment* [Financial Management]. Sumy: Universytetska knyha, 2009.

Vinogradova, E. V., Lastovenko, A. V., and Belopolskaia, T. V. *Optimizatsiia upravleniia denezhnymi potokami predpriatiia* [Opti-

mizing cash management businesses]. Donetsk: DonNUET, 2007.

Vakhovska, M. Yu. "Lohistychni potoky : vyznachennia, parametry, kharakterystyky" [Logistics flows : identification, parameters, characteristics]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 623 (2008): 22-28.

Yermoshkina, O. V. *Upravlinnia finansovymy potokamy promyslovykh pidpriemstv: teoriia, praktyka, perspektyvy* [Financial Management industry : theory, practice and prospects]. Donetsk: NHU, 2009.

Yakubovskiy, M. M., and Shkvorets, Yu. F. "Finansuvannia prohram derzhavnogo rivnia: problemy ta shliakhy udoskonalennia" [Funding Programs State level : problems and ways to improve]. *Finansy Ukrainy*, no. 12 (2000): 3-15.

УДК 336.717.061

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

© 2014 **БОЛГАР Т. М.**

УДК 336.717.061

Болгар Т. М. Управління проблемними кредитами вітчизняних банків у сучасних умовах господарювання

У статті розглянуто основні методи управління проблемними кредитами банків у сучасних умовах господарювання, проведено аналіз внутрішньо-банківських і зовнішньо-банківських методів, що використовуються банками України, конкретизовано та визначено їх переваги і недоліки. У результаті дослідження ретельно проаналізовано застосування методу реабілітації та методу ліквідації проблемних кредитів. Розглянуто організацію внутрішньо-банківських і зовнішньо-банківських методів ліквідації проблемної заборгованості, розглянуто механізм їх проведення, виявлено переваги та недоліки при їх застосуванні як для банку, так і для позичальника. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є вдосконалення методики оцінки проблемних кредитів, зокрема розробка методологічних підходів до визначення оцінки рентабельності проблемних кредитів як важливого елементу системи управління проблемними кредитами банку.

Ключові слова: метод реабілітації, метод ліквідації, реструктуризація, рефінансування, внутрішньо-банківські та зовнішньо-банківські методи, проблемні кредити.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Болгар Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи, Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (вул. 60 років Жовтня, 79, Кременчук, 39623, Україна)

E-mail: t.bolgar@mail.ru

УДК 336.717.061

UDC 336.717.061

Болгар Т. Н. Управление проблемными кредитами отечественных банков в современных условиях хозяйствования

Bolhar T. M. Managing bad Loans of Domestic Banks under Modern Economic Conditions

В статье рассмотрены основные методы управления проблемными кредитами банков в современных условиях хозяйствования, проведен анализ внутрибанковских и внешнебанковских методов, которые используются банками Украины, конкретизированы и определены их преимущества и недостатки. В результате исследования детально проанализировано использование метода реабилитации и метода ликвидации проблемных кредитов. Рассмотрена организация внутрибанковских и внешнебанковских методов ликвидации проблемной задолженности, рассмотрен механизм их проведения, определены преимущества и недостатки при их применении как для банка, так и для заемщика. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении станет усовершенствование методики оценки проблемных кредитов, в частности разработка методологических подходов к определению оценки рентабельности проблемных кредитов как важного элемента системы управления проблемными кредитами банка.

The article considers main methods of management of bad bank loans under modern economic conditions, conducts analysis of internal and external banking methods used by Ukrainian banks, and specifies and identifies their advantages and shortcomings. In the result of the study the article analyzes in detail the use of the methods of rehabilitation and liquidation of bad loans. It considers organisation of internal and external banking methods of liquidation of bad loans, considers mechanism of their conduct and identifies advantages and shortcomings of their application both for a bank and a borrower. Prospect of further studies in this direction is improvement of methods of assessment of bad loans, in particular, development of methodological approaches to identification of assessment of profitability of bad loans as an important element of the system of management of bad loans of a bank.

Ключевые слова: метод реабилитации, метод ликвидации, реструктуризация, рефинансирование, внутрибанковские и внешнебанковские методы, проблемные кредиты.

Key words: rehabilitation method, liquidation method, restructuring, refinancing, internal and external banking methods, bad loans.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Pic.: 3. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 17.

Болгар Татьяна Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой, кафедра финансов и банковского дела, Кременчуцкий институт Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля (ул. 60 лет Октября, 79, Кременчук, 39623, Украина)

Bolhar Tetyana M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department, Department of Finance and Banking, Kremenchug Institute of Dnipropetrovsk University of Alfred Nobel (vul. 60 rokov Zhovtynya, 79, Kremenchug, 39623, Ukraine)

E-mail: t.bolgar@mail.ru

E-mail: t.bolgar@mail.ru

Період фінансово-економічної кризи для банківської сфери є дуже складним. Особливо гостро це відчувається у сфері активних операцій банку, а саме у кредитуванні. Платоспроможність позичальників банку знижується, зростає рівень безробіття, а звідси – зростання обсягу проблемних кредитів. Погіршує ситуацію й девальвація національної валюти при великій кількості доларових кредитів. Для банківських установ зростання обсягу проблемних активів загрожує цілим рядом негативних наслідків, серед котрих – падіння ліквідності та платоспроможності, втрата репутації банку. Тому особливої актуальності та важливого значення у сучасних умовах господарювання набуває ефективне управління проблемними кредитами.

Організацією роботи та розробкою стратегій стягнення прострочених боргів найчастіше займаються безпосередньо банківські установи. Проте, значну увагу процесам стягнення у своїх дослідженнях приділили такі науковці, як Єфимов О., Дикий О., Ісаєв Р., Фёдоров О. [1, 2, 3, 4]. Інтерес до проблеми є безсумнівним: під час економічних катаклізмів банківські установи не можуть стовідсотково захистити себе від виникнення проблемної заборгованості. Тому використання вже відомих і пошук нових методів управління проблемними кредитами банку є досить важливим питанням сьогодення.

Мета статті – розглянути основні методи управління проблемними кредитами банку, проаналізувати внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи, що використовуються банками України, визначити їх переваги та недоліки, надати класифікацію.

У сучасній науковій думці розрізняють два основні методи управління проблемними активами банку [5, 6]:

1. *Метод реабілітації* – розробка у співпраці з позичальником плану дій щодо повернення кредиту.

2. *Метод ліквідації проблемного кредиту* – повне або часткове погашення кредиту за рахунок продажу забезпечення за кредитом або іншого майна позичальника, залучення до погашення кредиту гарантів та поручителів, продаж або передача проблемного активу третій стороні або його списання.

Процес реабілітації складається з таких етапів:

1. Виявлення причини виникнення проблемної заборгованості.

2. Зустріч представника банку з позичальником і розробка плану дій з погашення проблемної заборгованості.

3. Реструктуризація проблемної заборгованості.

4. Контроль за погашенням реструктуризованої заборгованості [5].

Реструктуризація, згідно з Постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 № 23, – це зміна істотних умов за первісним договором шляхом укладання додаткової угоди з боржником у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) і необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом (зміна процентної ставки; скасування (повністю або частково) нарахованих і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафу, пені, неустойки) за несвоєчасне внесення платежів за заборгованістю боржника; зміна графіка погашення боргу (строків і сум погашення основного боргу, сплати процентів/комісій); зміна розміру комісії) [7].

Кожен банк самостійно обирає метод боротьби з проблемними кредитами, але метод реструктуризації, на наш погляд, є менш радикальним і враховує інтереси як по-

зичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, так і банківської установи. Для банку перевагою методу реабілітації є постійне планомірне надходження коштів на рахунки банківської установи. Крім того, реструктуризавши проблемний кредит, банк надає позичальнику можливість покращити рівень своєї платоспроможності.

Недоліками методів реструктуризації є:

- ✦ ймовірність того, що навіть після реструктуризації кредит не перестане бути проблемним;
- ✦ втрата ліквідності;
- ✦ відволікання значної частини фінансових ресурсів від основної діяльності у вигляді резерву по кредитним операціям банку.

Позитивною стороною методів реструктуризації для позичальника є те, що на нього не позиваються до суду, він не втрачає заставне майно. Тому оптимальним варіантом для позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, є не чекати прострочення платежу по кредиту, а заздалегідь, прогнозуючи можливі затримки платежів, звернутися до працівників банку з проханням про реструктуризацію кредиту, оформивши письмову заяву, у котрій вказати причини, через які позичальник не може своєчасно та в повному обсязі погашати заборгованість по кредиту.

Слід відмітити, що реструктуризація кредиту є правом банківської установи, а не її обов'язком. Тому банк не завжди йде назустріч клієнту. Якщо кредитний комітет банку погоджується на реструктуризацію кредиту, то й позичальник зі свого боку повинен йти на поступки, адже реструктуризація – це компроміс обох сторін [8].

У разі якщо використання методів реструктуризації не привело до очікуваного результату, банківська установа вдається до методів ліквідації проблемного кредиту, котрий є останньою можливістю повернути наданий кредит, покращити структуру балансу та підвищити ліквідність.

На *рис. 1* розглянемо детальніше кожен із методів реструктуризації та ліквідації проблемних кредитів, включивши їх до групи методів реструктуризації та ліквідації.

Реструктуризація проблемної заборгованості передбачає зміну терміну чи умов кредитування таким чином, щоб позичальник, який потрапив у скрутне фінансове становище, мав змогу продовжувати погашати кредит. Сучасні банківські установи використовують такі варіанти реструктуризації: пролонгація кредиту; надання банком кредитних канікул; зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну та навпаки; переведення боргу на іншого позичальника; рефінансування кредиту; конверсія; зниження відсоткової ставки; капіталізація відсотків.

Пролонгація кредиту – подовження строку дії кредитного договору при наявності у позичальника фінансових проблем. Позитивним моментом для позичальника є зменшення суми щомісячного платежу. Але необхідно враховувати той факт, що за послаблення щомісячного грошового навантаження позичальнику доведеться зіткнутися з подорожчанням кредиту, тобто загальна сума переплати за весь період кредитного договору зросте.

Надання кредитних канікул позичальнику передбачає зменшення кредитного навантаження протягом певного періоду. Зазвичай, у вітчизняній практиці кредитні канікули означають виплату позичальником тільки відсотків по кредиту протягом деякого періоду (тіло кредиту не сплачується). Цей метод реструктуризації на сьогодні є досить популярним і дієвим.

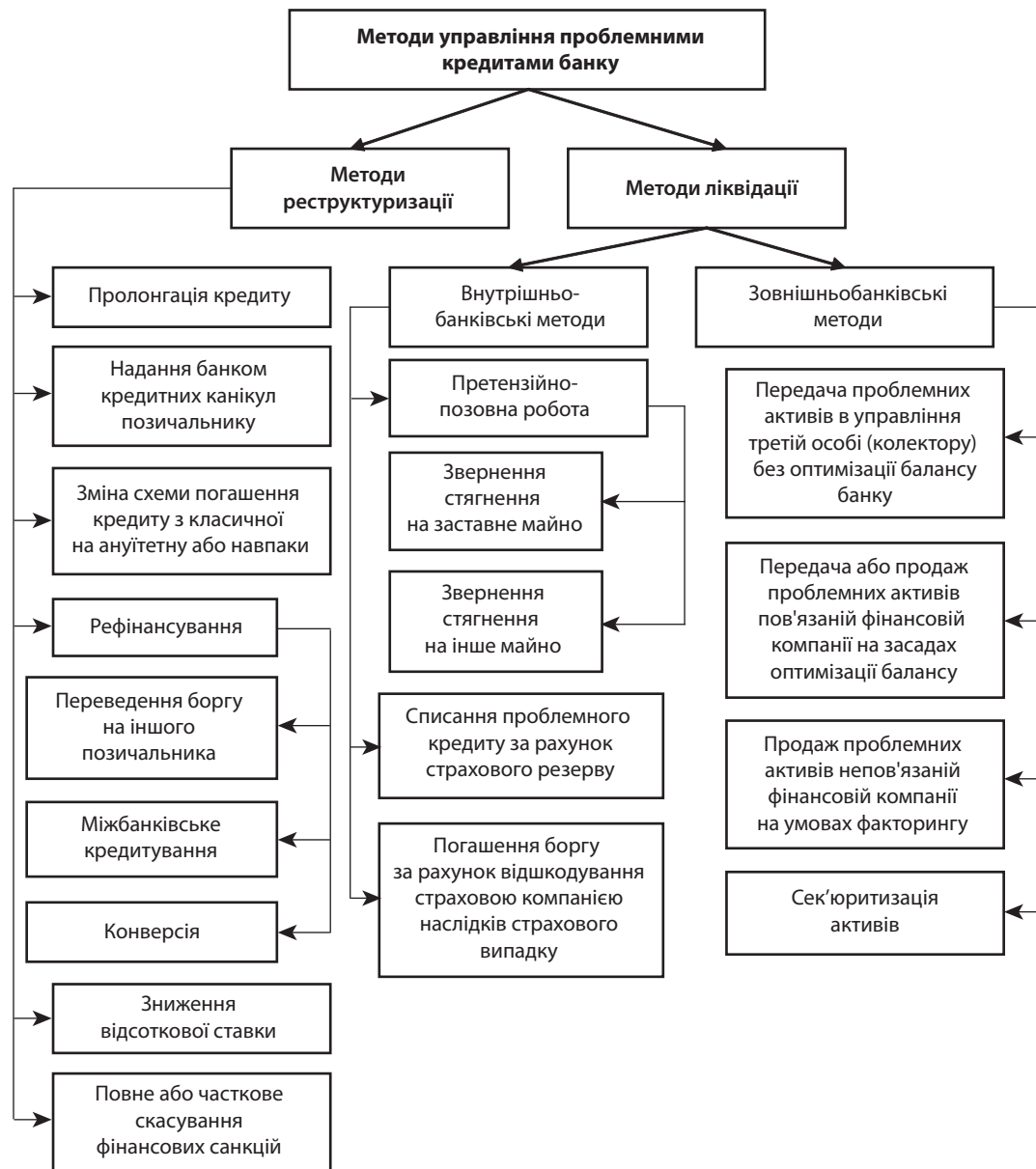

Рис. 1. Методи управління проблемними кредитами банку

Кредитні канікули можна брати у будь-який період виплати кредиту. Тривалість кредитних канікул у різних банках може бути різною: від декількох місяців до року.

Зміна схеми погашення проблемного кредиту, зазвичай, має вигляд переходу з класичної схеми погашення на анuitетну. Пояснюється це тим, що при виникненні фінансових проблем у позичальника, останньому легше сплачувати фіксований щомісячний платіж при анuitетній схемі погашення, котрий буде на 15 – 25% нижчий, ніж аналогічний платіж при класичній схемі погашення. Використовуючи такий метод реструктуризації проблемного кредиту, позичальник має усвідомлювати, що зменшуючи щомісячний платіж, загальна сума переплати по кредиту буде вищою, ніж при класичній схемі погашення. Для банківської установи зміна схеми погашення кредиту у вказаному напрямку буде вигідна у тому разі, якщо кредит не буде виплачений достроково або буде виплачений достроково – у другій половині терміну погашення кредиту, адже основний процентний тягар при анuitетній схемі погашення позичальник сплачує саме в першій половині терміну виплати кредиту.

Розглянемо такий метод управління проблемними кредитами банку, як рефінансування. Це один із поширених методів виходу із ситуації з проблемною заборгованістю. У широкому розумінні поняття «рефінансування» являє собою не тільки метод управління проблемними кредитами – дана категорія включає у себе кредитування банківських установ центральним банком країни, міжбанківські кредити, облігаційні позики. Але, зважаючи на мету нашого дослідження, під рефінансуванням будемо розуміти тільки ту складову частину категорії, котра пов'язана з проблемною заборгованістю. Під рефінансуванням проблемної заборгованості будемо розуміти погашення кредитного зобов'язання за допомогою отримання іншої позики.

Рефінансування проблемного кредиту може відбуватися у формі переведення боргу на іншого позичальника (рефінансування через третю особу), міжбанківського кредитування, конверсії.

Переведення боргу на іншого позичальника – це досить складна процедура і не кожен вітчизняний банк тримає її в арсеналі методів погашення проблемних кредитів. Відповідно до ст. 520 Цивільного Кодексу України [9] борж-

ник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом.

Рефінансування через третю особу – це фактично покупка заставного майна проблемного позичальника з одночасним оформленням нового кредиту на третю особу. Поетапно ця процедура відбувається наступним чином:

1. Заставне майно по проблемному кредиту виводять із застави.

2. Оформляється договір купівлі-продажу майна (наприклад, квартири).

3. Для фінансування покупки майна видається кредит. При цьому кошти, видані у кредит новому позичальнику, спрямовані на погашення кредиту проблемного боржника, а новий позичальник починає розраховуватися з банком за отриманим кредитом [10].

Схематично рефінансування через третю особу можна представити у вигляді рис. 2.

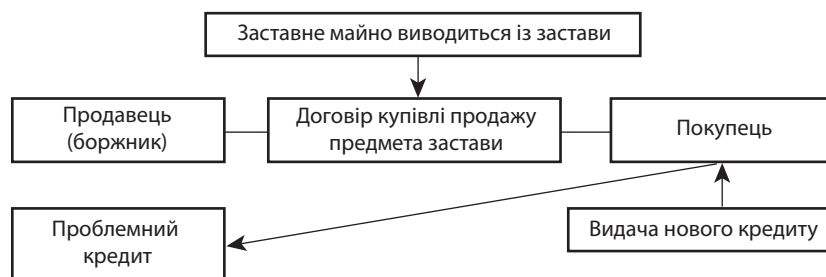

Рис. 2. Рефінансування через третю особу

Для можливості реалізації даного методу управління проблемними кредитами новий позичальник має відповідати деяким вимогам. По-перше, це високий рівень платоспроможності, котрий на даному етапі економічної ситуації у країні оцінюється на багато жорсткіше, ніж до початку економічної кризи. Звертається увага на наявність офіційних доходів, сума котрих має суттєво перевищувати платежі по кредиту.

Наступною вимогою, що банк пред'являє новому позичальнику – це можливість надати початковий внесок, котрий би перекрив прострочену частину кредиту.

Для банківської установи переведення боргу на іншого позичальника – дієвий метод управління проблемними кредитами. При використанні вказаного методу банк має можливість покращити якість кредитного портфелю за рахунок повного закриття проблемної заборгованості або погашення простроченої суми по кредиту.

Що стосується позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, то переведення боргу на іншого позичальника – не найгірший варіант виходу із складної ситуації. По-перше, справа не доводиться до суду. По-друге, процес рефінансування у такий спосіб – це справа добровільна, на відміну від силового стягнення заставного майна, якщо справа дійде до судової стадії. Звичайно, негативним моментом даної ситуації є те, що позичальник все ж таки втрачає заставне майно.

Необхідно відмітити, ще один нюанс, котрий може стати тягарем для позичальника – це девальвація національної валюти. Розглянемо наступний приклад. Видається кредит на купівлю житла у сумі 80 тис. доларів. Вартість квартири складає 100 тис. доларів (20 тис. – перший внесок позичальника). Квартира успішно купується, а потім відбу-

вається девальвація гривні, вартість квартири падає майже удвічі, скажімо, до 50 тис. доларів. У такому разі, при використанні методу управління проблемними кредитами, як переведення боргу на іншого позичальника, негативні наслідки девальвації лягають на плечі позичальника, який повинен повернути банку різницю, тобто 30 тис. доларів.

Купівля майна таким способом має ряд переваг для нового позичальника. По-перше, вартість заставного майна є нижчою за ринкову. А також приваблює можливість отримання майна у кредит за ставками попереднього позичальника.

Наступним видом рефінансування проблемної заборгованості є міжбанківське кредитування, що представляє собою отримання нового кредиту в іншому банку для погашення проблемного кредиту. Цей метод вирішення проблемної ситуації може привабити позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище, більш вигідними умовами кредитування. Але позичальнику обов'язково необхідно врахувати суми нових комісій для отримання

кредиту, страхування майна та інших обов'язкових платежів при оформленні нового кредиту, і тільки після цього приймати рішення про доцільність такого методу закриття проблемного кредиту.

Для банку ж, котрий зіткнувся з проблемною заборгованістю, спосіб, у який позичальник буде вирішувати свої фінансові проблеми, є неважливим. Тому для банківської установи такий метод управління проблемною заборгованістю, як міжбанківське кредитування, є прийнятним.

Конверсію, або переведення валютного кредиту у гривневий, на наш погляд, теж можна віднести до видів рефінансування проблемної заборгованості.

Зниження відсоткової ставки як метод реструктуризації проблемного активу використовується у вітчизняній практиці не дуже часто. Для позичальника зниження відсоткової ставки – це, звичайно, найбільш вигідний та очікуваний варіант реструктуризації проблемного кредиту. Але для банківської установи видані кредити – це залучені ресурси, за котрі потрібно платити. Тому зниження відсоткової ставки – не дуже популярний метод реструктуризації, адже банк втрачає свої відсоткові доходи. Тому банк може йти на зустріч лише деяким категоріям своїх позичальників (наприклад, працівникам банку, VIP-клієнтам) і знизити ставку на 1-2 пункти.

Ще одним варіантом даного виду реструктуризації кредитів, котрий використовують деякі банки, є зниження відсоткової ставки при умові дострокового погашення частини боргу або наданні додаткового ліквідного забезпечення за кредит.

Повне або часткове скасування нарахованих і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафів, пені, не-

устойки) за несвоєчасне внесення платежів за заборгованістю боржника є ще одним видом реструктуризації, котрий часто використовується з іншими методами.

Вичерпавши всі можливі способи, включаючи реструктуризацію, повернути кредит і відсотки за його користування, банківська установа змушена вдаватися до ліквідації проблемної заборгованості. Для цього можуть бути використані внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи. Розглянемо ці дві групи методів.

Внутрішньобанківські методи передбачають роботу зі стягнення проблемної заборгованості безпосередньо працівниками банку. До таких методів відноситься підготовка та ведення претензійно-позовної роботи, робота з поручителями, а також списання активу, якщо він став безнадійним. Внутрішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості подані на *рис. 3*.

буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом.

Вказане право банківська установа може реалізувати наступними шляхами: на підставі рішення суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса та на підставі домовленості між банком та позичальником (позасудове врегулювання питання) [11].

Згідно із ч. 1 ст. 590 Цивільного Кодексу України [9] звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом. Водночас поряд із судовим порядком існує можливість застосування інших форм звернення стягнення на предмет застави. Зокрема, стягнення на предмет застави може здійснюватися на підставі виконавчого напису нотаріуса [11].

Основна маса кредитів, особливо у економічно важкі часи, видаються під заставу майна позичальника. Але бан-

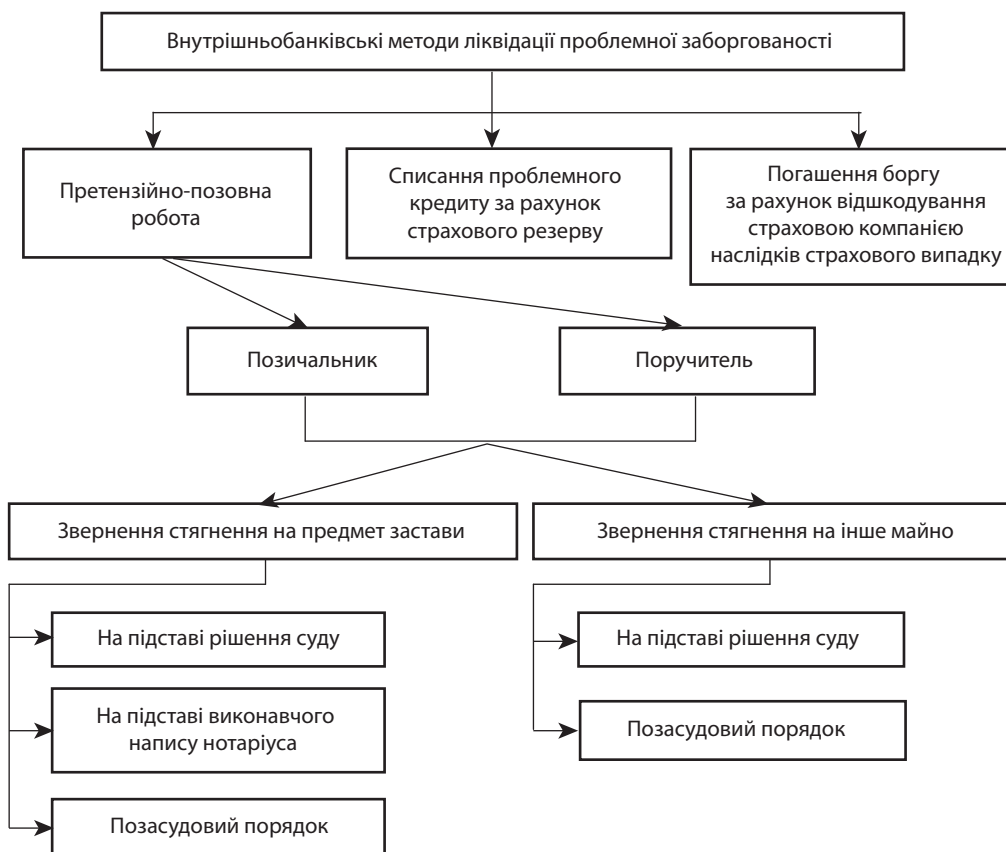

Рис. 3. Внутрішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості

Претензійно-позовну роботу пропонуємо умовно поділити на два напрями у залежності від виду проблемного кредиту:

- ✦ претензійно-позовна робота із забезпеченими проблемними кредитами;
- ✦ претензійно-позовна робота із незабезпеченими проблемними кредитами.

Право одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета застави, якщо кредит є забезпеченим, виникає у банківської установи у разі невиконання або неналежного виконання боржником зобов'язань з повернення тіла кредиту та відсотків за його користування. Вказане право банк може реалізувати зверненням стягнення на предмет застави.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 590 Цивільного Кодексу України [9] заставадержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави у разі, коли зобов'язання не

ківськими установами можуть видаватися й незабезпечені кредити. Зазвичай, такі кредити лімітуються по максимальній сумі, що є не дуже високою. Але навіть такі кредитні зобов'язання можуть стати проблемними. У такому разі серед внутрішньобанківських методів ліквідації такої заборгованості може бути використано звернення стягнення на майно позичальника. Такий метод управління проблемною заборгованістю може використовуватись і у тому випадку, коли реалізовано звернення стягнення на заставне майно, але коштів від реалізації котрого не вистачило, щоб погасити всю суму боргу, відсотків за його користування, штрафів, пені тощо.

Звернення стягнення на майно позичальника реалізується на підставі рішення суду. Як і при зверненні стягненні на заставне майно, примусове виконання рішення суду згідно зі ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» покладене не державну виконавчу службу [12].

Якщо виданий кредит забезпечений поручителем, то у разі виникнення проблем з погашенням банківська установа застосовує методи управління проблемною заборгованістю як до самого позичальника, так і до поручителя. Так, уже розглянута претензійно-позовна робота може проводитись одночасно як стосовно самого боржника, так і стосовно поручителя.

Проблемна заборгованість поступово, через ряд причин (серед котрих закінчення строку позовної давності; недостатність коштів, отриманих після звернення стягнення на майно позичальника та його реалізації; визнання боржника банкрутом тощо) може перейти до категорії безнадійної. Зрозуміло, що така заборгованість вже не може бути повернена. Відшкодування (списання) безнадійної заборгованості у банківських установах відбувається за рахунок спеціально створеного страхового резерву. Відповідно до порядку відшкодування банками України безнадійної заборгованості за рахунок резерву, затвердженому постановою Правління Національного Банку України № 172 від 01.06.2011 банк має право відшкодувати (списати) за рахунок резерву безнадійну заборгованість, що включає суму основної заборгованості перед банком та/або нараховані доходи (борг боржника), за котрим є прострочення погашення боргу або його частини понад 180 днів [13].

Ще одним методом управління проблемними активами банку є ліквідація заборгованості шляхом її погашення за рахунок відшкодування страховою компанією наслідків страхового випадку.

Зрозуміло, що такий метод може застосовуватись тільки у тому випадку, коли погашення проблемної заборгованості відбувається шляхом стягнення на предмет застави, з котрим стався страховий випадок.

Якщо застосування внутрішньобанківських методів ліквідації проблемної заборгованості неможливе, кредитор вдається до зовнішньобанківських методів, до котрих відносять: передачу проблемних активів у управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу, передачу або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу, продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу, сек'юритизацію активів. Розглянемо вказані методи.

Передача проблемних активів у управління третій особі (колекторській компанії) як метод управління проблемною заборгованістю став розвиватися не так давно. Період початку економічної кризи в Україні 2008 – 2009 рр. характеризувався значним погіршенням платоспроможності населення, через що обсяг неплатежів по кредитах помітно збільшився. Така ситуація стала поштовхом для становлення та розвитку колекторського бізнесу в Україні.

На сьогоднішній день найбільш поширеною формою співпраці банківських установ і колекторських компаній є передача проблемних портфель банків для надання послуг з повернення кредитів на комісійній основі. Для цього банк та колекторська компанія укладає угоду, відповідно до котрої колектори проводять роботу з боржниками. Винагородою колекторів стає обумовлений відсоток із погашених боржниками сум – комісія.

Основними характеристиками процесу передачі проблемних активів в управління колекторської компанії, на наш погляд, слід виділити такі:

- ✦ проблемні активи залишаються на балансі банку;
- ✦ значна частина отриманого прибутку залишається колектору як комісійна винагорода;

- ✦ дещо збільшується ліквідність банку за рахунок повернення кредитів.

Ураховуючи всі зазначені вище моменти, банківській установі перш, ніж залучати до співпраці колекторські компанії, слід проаналізувати котрий із методів управління проблемними активами слід використовувати: послуги колекторів чи утримання власної служби по збору проблемної заборгованості.

Одним із методів ліквідації проблемної заборгованості є зміна кредитора в зобов'язанні або продаж проблемного активу. Банківська установа відповідно до ст. 512 Цивільного Кодексу України [9] може передати право вимоги по зобов'язанню третій особі. Зазвичай, це відбувається у формі продажу банком заборгованості по кредиту новому кредитору з оформленням договору переуступки права вимоги.

Продаж права вимоги заборгованості можлива з дисконтом. Величина дисконту залежить від багатьох обставин, серед котрих ступінь проблемності кредиту, фінансовий стан позичальника, тощо. Переуступка права вимоги боргу не передбачає отримання згоди позичальника. Відповідно до ст.516 Цивільного Кодексу України [9] заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Використовуючи даний метод управління проблемними кредитами, банківська установа може повністю або частково компенсувати кошти, що були надані у кредит, тобто значно підвищити ліквідність та вивільнити резервні кошти, позбавитись від малоприбуткових активів, знизити операційні витрати, а також покращити якість кредитного портфелю [14]. Значною перевагою продажу проблемних активів є можливість включати суму дисконту у витрати, зменшуючи при цьому свої прибутки та суму податку на прибуток [15].

Відповідно до ст. 514 Цивільного Кодексу України [9] до нового кредитора переходять права первісного кредитора в зобов'язанні в обсязі та на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Зміна кредитора в зобов'язанні може відбуватися шляхом продажу проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу, що згодом можуть передати проблемний портфель колекторським компаніям. Така схема управління проблемними активами пояснюється тим, що в даний час на законодавчому рівні діяльність факторингових компаній, на відміну від колекторських, регулюється чіткіше [15].

Необхідно відмітити, що вказаний метод управління проблемними активами банку використовується не часто. Це пов'язано з тим, що у економічно складні часи, в умовах кризи ліквідності, лише невелика кількість компаній можуть собі дозволити покупку проблемних портфель, не маючи при цьому впевненості у стовідсотковому поверненні боргів.

Передачу або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу через механізм SPV onshore/offshore як метод управління проблемними активами банківських установ активно використовується у інших країнах.

Компанії SPV (*Special purpose vehicle*) – це фінансові організації спеціального призначення, основна мета діяльності котрих полягає у купіві у неплатоспроможних банків проблемних активів, заставного забезпечення та відновленні їх платоспроможності після реалізації пулу проблем-

них активів за договірною ціною [16]. При використанні даного методу відбувається поліпшення структури кредитного портфелю, вивільняються кошти з резервного фонду.

Ще одним методом управління проблемними кредитами банку є сек'юритизація активів. Відповідно до Методичних вказівок з інспектування банків сек'юритизація активів – перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку – позик та інших активів – у цінні папери для продажу інвесторам. Банк емітує цінні папери від власного імені або через дочірні установи, однак такі папери «прив'язуються» до конкретних активів банку – сплата доходу та погашення цінних паперів залежить від отримання банком доходу та основної суми кредитів [17].

ВИСНОВКИ

Розглянувши основні методи управління проблемними кредитами, що застосовуються вітчизняними банками, а також дослідивши та проаналізувавши внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи, нами проведено їх класифікацію, визначено переваги та недоліки.

Переваги та недоліки кожного зовнішньобанківських методів ліквідації проблемної заборгованості пропонуємо представити у вигляді *табл. 1*.

Отже, підводячи підсумки нашого дослідження, можна сказати, що ефективна організація управління проблемними кредитами банку набуває у даний час особливо важливого значення та необхідності розробки нових методологічних підходів до визначення оцінки проблемних кредитів як важливого елементу системи управління проблемними кредитами банку.

У даній науковій статті були розглянуті основні методи управління проблемними кредитами банку, внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи, що використовуються банками України, їх переваги та недоліки, як для банку, так і для позичальника.

ЛІТЕРАТУРА

- Ефимов А.** Время собирать долги / А. Ефимов // The Retail Finance. – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rfinance.ru/magazine/?id=8562&aid=8578&tid=15>
- Дикий О. О.** Стратегии долгового поведения населения в современной России : автореф. дис. ... канд. социологич. наук 22.00.03 / Дикий О. О. – Нижний Новгород, 2012.
- Исаев Р.** Комплексная бизнес-модель коммерческого банка / Р. Исаев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.businessstudio.ru/procedures/business/bank_complex/ – Заголовок з екрану.
- Фёдоров А. В.** Судебная стадия взыскания долгов (legal collection) / А. В. Фёдоров // Юридическая работа в кредитной организации. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reglament.net/bank/legal/2011_2/get_article.htm?id=1306
- Примостка Л. О.** Финансовый менеджмент банку : навч. посіб. / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 1999. – 280 с.
- Прийдун Л. М.** Ефективне управління проблемними кредитами як основа оптимізації відносин між банком та позичальником / Л. М. Прийдун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/priydu-lm-efektivne-upravlinnya-problemnimi-kreditami-yak-osnova-optimizatsiyi-vidnosin-mizh-bankom-ta-pozichalnikom/>
- Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Постанова Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р.
- Онищук Е.** Реструктуризация проблемного кредита / Е. Онищук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.prostobank.ua/zalogi/stati/restrukturizatsiya_problemnogo_kredita
- Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Таблиця 1

Характеристика зовнішньобанківських методів ліквідації проблемної заборгованості

Зовнішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості	Переваги методу	Недоліки методу
Передача проблемних активів в управління третій особі (колекторській компанії)	Незначне поліпшення ліквідності банку за рахунок повернення кредитів	Проблемні активи залишаються на балансі банку; значна частина отриманого прибутку залишається колектору як комісійна винагорода
Продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу	Поліпшення структури балансу банку; зростання ліквідності; вивільнення резервних коштів; зниження операційних витрат; можливість включати суму дисконту в витрати, зменшуючи при цьому свої прибутки та суму податку на прибуток	Не часто використовуваний метод (через кризу ліквідності лише невелика кількість факторингових компаній можуть собі дозволити покупку проблемних портфелів)
Передача або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу через механізм SPV onshore/offshore	Оптимізація структури балансу банку; вивільнення коштів з резервного фонду	Не передбачає зростання ліквідності
Сек'юритизація активів	Оптимізація структури балансу банку; збільшення ліквідності	Понесення значних витрат на переведення активів у цінні папери та їх розміщення

10. Яковлева Н. Финансовый кризис: как избавиться от проблемного кредита? / Н. Яковлева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ricardo.com.ua/money/credits/72767>

11. Гутгарц К. Способи і порядок звернення на предмет застави / К. Гутгарц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.prostopravo.com.ua/finansi/statti/sposobi_i_poryadok_zvernennya_styagnennya_na_predmet_zastavi

12. Про виконавче провадження. Закон України від 09.06.2013 № 606-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

13. Про затвердження Порядку відшкодування банками України безнадійної заборгованості за рахунок резерву: Постанова Правління Національного банку України від 01.06.2011 № 172.

14. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

15. Мустафаева Д. Тенденции и перспективы развития рынка проблемных активов банков Украины / Д. Мустафаева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2011/09.06.2011/Final_Report_RU3005.pdf

16. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період. / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник НБУ – квітень 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnbu/2011_4/2011_04_10.pdf

17. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Вказівки від 15.03.2004 № 104.

REFERENCES

Dikiy, O. O. "Strategii dolgovogo povedeniia naseleniia v sovremennoy Rossii" [Debt strategy behavior of the population in modern Russia]. *Avtoref. dis. ... kand. sotsiol. nauk* 22.00. 03, 2012.

Efimov, A. "Vremia sobirat dolgi" [Time to collect debts]. <http://www.rfinance.ru/magazine/?id=8562&aid=8578&tid=15>

Fedorov, A. V. "Sudebnaia stadiia vzykaniia dolgov (legal collection)" [Trial stage of debt collection (legal collection)]. http://www.reglament.net/bank/legal/2011_2/get_article.htm?id=1306

Hutharts, K. "Sposoby i poriadok zvernennia na predmet zastavy" [Methods and procedure for treatment of collateral]. http://ua.prostopravo.com.ua/finansi/statti/sposobi_i_poryadok_zvernennya_styagnennya_na_predmet_zastavi

Isaev, R. "Kompleksnaia biznes-model kommercheskogo banka" [Integrated business model of commercial bank]. http://www.businessstudio.ru/procedures/business/bank_complex/

[Legal Act of Ukraine] (2012).

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

[Legal Act of Ukraine] (2011).

Mustafaeva, D. "Tendentsii i perspektivy razvitiia rynku problemnykh aktivov bankov Ukrainy" [Trends and prospects of the market for distressed assets of Ukrainian banks]. http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2011/09.06.2011/Final_Report_RU3005.pdf

"Metodychni vkazivky z inspektuvannia bankiv «Systema otsinky ryzykiv»" [Guidelines for the inspection of banks "Risk assessment system"]. *Vkazivky*, № 104, 2004.

Onishchuk, E. "Restrukturizatsiia problemnogo kredita" [Restructuring of distressed loans]. http://www.prostobank.ua/zalogi/stati/restrukturizatsiya_problemnogo_kredita

Pryidun, L. M. "Efektyvne upravlinnia problemnymy kredytamy iak osnova optymizatsii vidnosyn mizh bankom ta pozychalnykom" [Effective management of problem loans as a basis for optimizing the relationship between the bank and the borrower]. <http://intkonf.org/priyidun-lm-efektivne-upravlinnya-problemnimi-kreditami-yak-osnova-optimizatsiyi-vidnosin-mizh-bankom-ta-pozychalnikom/>

Prymostka, L. O. *Finansovyi menedzhment banku* [Financial management of the bank]. Kyiv: KNEU, 1999.

Sloboda, L., and Dunas, N. "Napriamy vdoskonalennia roboty bankiv Ukrainy z problemnymy aktyvamy v postkryzovyi period" [Areas of improvement of banks with troubled assets Ukraine in the post-crisis period]. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnbu/2011_4/2011_04_10.pdf

Vovk, V. Ya., and Khmelenko, O. V. *Kredytuvannia i kontrol* [Loans and control]. Kyiv: Znannia, 2008.

Yakovleva, N. "Finansovyy krizis: kak izbavitsia ot problemnogo kredita?" [Financial crisis: how to get rid of the problem loan?]. <http://www.ricardo.com.ua/money/credits/72767>